

Trestní právo procesní – úvodní výklady + základní zásady

Marek Fryšták

katedra trestního práva

Pojem trestního práva procesního a trestního řízení, jejich předmět

- trestní právo procesní (TPP)
 - právní odvětví, které v návaznosti na TPH chrání před TČ tím, že upravuje postup orgánů činných v trestním řízení (OČTŘ) a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování pachatelů TČ, rozhodování o nich a při výkonu těchto rozhodnutí; působí též preventivně
- trestní řízení (TŘ)
 - zákonem upravený postup OČTŘ a dalších subjektů na řízení zúčastněných, při zjišťování skutků majících znaky TČ a jejich pachatelů, při ukládání a výkonu trestních sankcí (trestů, ochranných opatření a opatření), s cílem působit i preventivně

§ 12 odst. 10 TrŘ

- jedná se tedy o zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, jehož úkolem je náležitě zjistit, zda byl spáchán trestný čin, zjistit pachatele tohoto činu a uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření, pravomocné rozhodnutí vykonat či jeho výkon zařídit řízení přitom musí působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachovávání zákonů a pravidel občanského soužití i čestného plnění povinností ke státu a společnosti (§ 1 TrŘ); občané mají povinnost a zároveň i právo pomáhat při dosahování účelu tohoto zákona
- ZSM klade důraz na obnovení narušených sociálních vztahů, integraci mladistvého do širšího sociálního prostředí a k prevenci zločinnosti
- ZTOPO zase vymezuje odchylky v trestním řízení, neboť umožňuje trestní stíhání i právnických osob, přičemž není vyloučeno společné řízení ve věci fyzické a právnické osoby

Účel a funkce TPP, TŘ a TrŘ

- účel (funkce) TPP
 - chránit jednotlivce a společnost před TČ
 - regulovat procesní vztahy mezi subjekty TŘ, např. mezi policejním orgánem a obviněným, § 160 TrŘ
 - prevence TČ a upevňování zákonnosti
- účel TŘ
 - zjistit a procesně dokázat TČ, tj. že se stal, nebo nestal a kdo je jeho pachatelem
 - uložit a vykonat (pokud možno) spravedlivé trestní sankce
 - prevence TČ a upevňování zákonnosti
- účel TrŘ (§ 1)
 - upravit TŘ, aby plnilo svůj účel podle TPP
- pojem a účel TPP, TŘ, TrŘ úzce souvisí jako prostředek (TrŘ) + cíl (TŘ, TPP)

Typy trestního řízení

- kontinentální řízení – příznačná zásada vyhledávací a legality - soud sám musí vyslýchat svědky a vyhledávat všechny důkazy svědčící o vině i nevině, které nenavrhl obžaloba nebo obhajoba
- angloamerické (adversální) řízení - příznačná zásada oportunity a kontradiktornosti - důkazy o vině navrhuje obžaloba, o nevině obhajoba, sami si vyslýchají svědky, předkládají důkazy, soud pouze dohlíží, aby byly prováděny pouze přípustné důkazy, svědky nevyslýchá, důkazy nevyhledává (je vlastně rozhodčí), o vině a trestu rozhoduje porota
- smíšené řízení - průnik obojího, posílení zásady kontradiktornosti dokazování
- osvícený inkviziční proces - všechny funkce v rukou inkvizičního soudce, sám vyhledává důkazy o vině i nevině, sám je provádí a nakonec o všem rozhoduje, tj. sám vyšetřuje, rozhoduje o vině a trestu, francouzská revoluce v r. 1789-1799 rozdělila proces na vyšetřování a hlavní líčení, tj. jiný orgán vyšetřuje a jiný rozhoduje
- kontradiktorní proces - obžalobu podává státní zástupce (důkazy o vině), obhajobu vede advokát (důkazy o nevině), soud rozhoduje jejich spor, který zároveň řízení řídí

Vztah trestního práva hmotného a procesního

- TPH - určuje koho (pachatel), za co (TČ) a jak (trestní sankce) trestně postihnout, resp. reagovat na TČ
- TPP - určuje v rámci jaké procedury (trestní řízení) a ze strany koho (orgány činné v trestním řízení) se tak má stát
- TPH bez TPP by byl obsah bez formy, tedy nepoužitelný
- TPP bez TPH by bylo formou bez obsahu, tedy rovněž nepoužitelnou
- existence obou TP odvětví je vzájemně podmíněna, při respektování jejich relativní samostatnosti
 - jde svým způsobem o „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP)

Místo TPP v právním řádu ČR a jeho vztah k ostatním odvětvím práva

– TPP + ÚstP

- TPP je „minimum“ ústavního práva, ÚstP limituje TPP (hl. V. čl. 37, čl. 38 a čl. 40 LZPS)
- čl. 37 - Každý má právo odepřít výpověď, jestliže by jí způsobil nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké...
- čl. 38 - Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem ...
- čl. 40 - Obviněný má právo, aby mu byl poskytnut čas a možnost k přípravě obhajoby a aby se mohl hájit sám nebo prostřednictvím obhájce; jestliže si obhájce nezvolí, ačkoliv ho podle zákona mít musí, bude mu ustanoven soudem...

- TPP + SprPPr
 - TPP (upravuje řízení o ČST)
 - správní právo procesní (upravuje řízení o přestupcích)
 - platí zde podobné zásady, např. oficiality x návrhové přestupky, presumpce nevinny)
 - nejde-li ve věci o TČ, jako přestupek se postoupí ...
- TPP + ObčPPr
 - TPP (upravuje řízení o TČ, z. oficiality, vyhledávací)
 - občanské právo procesní (upravuje např. sporné řízení ve věcech majetkových, z. dispoziční, projednací ...)
 - adhezní řízení – řízení o NŠ podle ObčPP, které je součástí TŘ

TPP a související neprávnické obory (kriminologie, penologie, kriminalistika)

- TPP + kriminologie (viktologie)
 - poznatky kriminologie (viktologie) slouží OČTŘ při řešení prevence kriminality prostředky TPP; např. vyrozumění poškozeného o propuštění nebo o útěku obviněného z vazby (§ 70a/2 TrZ) má preventivní cíl
- TPP + penologie (penitenciologie)
 - poznatky penologie (penitenciaristiky) slouží OČTŘ (soudu) při volbě nejúčinnějších sankcí a jejich výkonu; např. zařazování a přeřazování pachatelů do typů věznic (§ 56, § 57 TrZ)
- TPP + kriminalistika
 - poznatky kriminalistiky slouží OČTŘ při efektivním zjišťování TČ a jejich pachatelů; např. daktyloskopie, analýza DNA ...
 - kriminalistika „dodala“ TPP některé zvláštní způsoby dokazování; např. konfrontace, rekognice, rekonstrukce ...

Místo trestního práva (hmotného i procesního) v právním řádu

- příměr „cyklo-pelotonu“
 - žlutý trikot - ústavní právo
 - závěr pelotonu - TPH a TPP
 - TPH a TPP nesbírá padlé a neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, ale postihuje ty a za to, na co nestačí ostatní v „pelotonu“, tj. občanské, obchodní, správní, finanční či přestupkové právo
 - TPH a TPP je tak ultima ratio, ultimum remedium právní ochrany v rámci systému práva

Vnitrostátní prameny TPP

- zákonné prameny
 - TPP je právo výlučně zákonné, obsažené může být jen v zákonech; TrŘ, ZSM; ZTOPO, čl. 8 odst. 2 LZPS („... stíhán ... způsobem, který stanoví zákon.“)
- podzákonné prameny
 - reálně existují, ale nejsou v souladu s LZPS, je-li TPP obsažené v podzákonných pramenech
 - např. jednací řád pro soudy, státní zastupitelství, nejvyššího soudu – jsou organizačního charakteru, ale přesto se jimi subjekty řídí
 - pramenem TPP tak není např. nařízení vlády č. 414/2000 Sb. , o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve VTOS nebo vyhláška MS č. 109/1994 Sb., kterou se vydává řád výkonu vazby a č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody
 - pramenem TPP nejsou interní normativní akty, které jsou závazné pouze uvnitř určitého orgánu

– nálezy Ústavního soudu (ÚS)

- pramenem TPH je pouze nález pléna ÚS, jako výraz abstraktní kontroly ústavnosti
- senátní nález v konkrétní věci jako výraz konkrétní kontroly ústavnosti pramenem TPH není
- např. nález č. 219/2010 Sb. (§ 83a odst. 1 TrŘ: jen soudní příkaz k prohlídce jiných prostor a pozemků, a to i v přípravném řízení)

– zákonná opatření Senátu

- jsou vydána v případě, kdy dojde k rozpuštění Poslanecké sněmovny – 28. 8. 2013
- Senát ovšem nemůže přijímat zákonná opatření ve věcech Ústavy, státního rozpočtu, státního závěrečného účtu, volebního zákona a mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy; Zákonné opatření může Senátu navrhnout pouze vláda
- po její ustavení musí projít zpětným schválením/dodatečným potvrzením (ratihabicí), jinak pozbývají platnosti; v praxi se zatím tato forma TPP zatím nikdy neuplatnila

- amnestijní rozhodnutí prezidenta dle čl. 63 písm. j) Ústavy - abolice
 - § 11 odst. 1a TrŘ - trestní stíhání nelze zahájit, a bylo-li již zahájeno, nelze v něm pokračovat a musí být zastaveno nařídí-li to prezident republiky, uživ svého práva udílet milost nebo amnestii
- evropské právní akty
 - sekundární evropské právo (zejm. nařízení) není pramenem TPP, a je nadále pramenem práva evropského
 - přímá použitelnost bez nutnosti vydávat právní předpis k provedení, aplikační přednost před vnitrostátním právem
 - evropské právo má na TPP jistý vliv a účinek a projevuje se v procesu evropeizace vnitrostátního TPP, tj. přenosem obsahu evropského práva cestou jeho transformací a implementací do práva vnitrostátního
 - např. Rámcové rozhodnutí Rady EU ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi jednotlivými členskými státy (2002/584/JVV) a §§ 403 a n. TrŘ

– mezinárodní smlouvy (MS)

- mezinárodní smlouvy tzv. „desítkové“; jejich generální inkorporace do právního řádu ČR neznamena, že jsou pramenem TPP, stále zůstávají jen pramenem mezinárodního práva veřejného, se všemi důsledky pro jejich výklad

mezinárodní smlouvy se tudíž vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem veřejným, nikoliv vnitrostátním právem

- čl. 10 Ústavy pouze zakotvuje jejich aplikační přednost před běžnými zákony; mezinárodní smlouvy nestojí nad zákony
- např. zastavení tr. stíhání pro překážku věci pravomocně rozhodnuté (přestupek – TČ) přímo na základě čl. 4 Dodatkového protokolu č. 7 k Evropské úmluvě o ochraně LPZS: ne bis in idem, zákaz dvojího postihu; § 172/2, b): ... státní zástupce může zastavit trestní stíhání ...

Prameny trestního práva procesního

- základní právní předpisy:
 - ústava České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů)
 - LSPZ (usnesení předsednictva ČNAR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LZPS jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o trestním řízení soudním (trestní řád) (zákon č. 141/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a o řízení proti nim (zákon č. 418/2011 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (zákon č. 104/2013 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o obětech trestné činnosti (zákon č. 45/2013 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
 - zákon o soudech a soudcích (zákon č. 6/2002 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

- zákon o státním zastupitelství (zákon č. 283/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Policii České republiky (zákon č. 273/2008 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu trestu odnětí svobody (zákon č. 169/1999 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu vazby (zákon č. 293/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o znalcích, znaleckých kancelářích a znaleckých ústavech (zákon č. 254/2019 Sb.)
- zákon o soudních tlumočnících a soudních předkladatelích (zákon č. 354/2019 Sb.)
- zákon o Ústavním soudu (zákon č. 182/1993 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o Probační a mediační službě (zákon č. 257/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o zvláštní ochraně svědka a dalších osob v souvislosti s trestním řízením (zákon č. 137/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů)
- zákon o výkonu zajištění majetku a věcí v trestním řízení (zákon č. 279/2003 Sb., ve znění pozdějších předpisů),
atd.

– základní mezinárodní dokumenty

- Všeobecná deklaráce lidských práv (usnesení č. DE 01/48, 1948)
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (1950 a 14 protokolů)
- Evropská úmluva o vydávání (1957, dodatkové protokoly 1975, 1978)
- Evropská úmluva o vzájemné pomoci v trestních věcech (1959, dodatkové protokoly 1978, 2001)
- Evropská úmluva o dohledu nad podmíněně odsouzenými a podmíněně propuštěnými pachateli (1964)
- Evropská úmluva o mezinárodní závaznosti trestních rozsudků (1970)
- Evropská úmluva o předávání trestního řízení (1972)
- Evropská úmluva o potlačování terorismu (1977, doplňující protokol 2003)
- Úmluva o předávání odsouzených osob (1983, dodatkový protokol 1997)

- Evropská úmluva proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1988, dodatkové protokoly 1993)
- Úmluva o praní, vyhledávání, zadržování a konfiskaci výnosů ze zločinu (1990)
- Trestně právní úmluva o korupci (1999, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o trestných činech spáchaných prostřednictvím počítačů (2001, dodatkový protokol 2003)
- Úmluva Rady Evropy o prevenci terorismu (2005)
- Úmluva OSN proti nedovolenému obchodu s omamnými a psychotropními látkami (1988)
- Úmluva OSN proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (2000) atd.

Struktura TrŘ

- struktura TrŘ
 - obecná část - „vytknutí před závorku“ obecných definic pojmů, institutů, které používá část zvláštní; např. soud, protokol, vazba, zadržení, svědek, rozhodnutí ... apod.
 - zvláštní část - ona „závorka“ obsahující speciální úpravu stadií TrŘ; např. přípravné řízení, hlavní líčení, řízení opravné (o odvolání, dovolání ... apod.)
- § 1 – § 156 – společná ustanovení
- § 157 – § 179h – přípravné řízení
- § 180 – § 365 – řízení před soudem
- § 366 – § 460n – některé úkony souvisící s trestním řízením
- § 461 – § 471 – přechodná a závěrečná ustanovení

Působnost TrŘ

- rozumí se jí určení okruhu společenských vztahů, na které dopadají plané a účinné trestněprocesní normy, tzn. že upravují jednání subjektů trestněprocesních vztahů podle kritéria času, místa a osoby
- věcná působnost
 - její rozsah je určen § 1 odst. 1 TrŘ, 1 odst. 1, 3 ZSM a § 1 odst. 1, 2 ZTOPO
 - je výlučně omezen na trestné činy (zločiny a přečiny) a provinění
- časová působnost
 - procesní úkony v průběhu trestního řízení se provádějí podle trestního řádu účinného v době, kdy je úkon prováděn
 - podle dřívějšího trestního řádu se budou provádět pouze v případech upravených v § 461 až § 465 TrŘ (přechodná a závěrečná ustanovení)
 - ratio legis těchto ustanovení je zajistit kontinuitu probíhajícího procesu a upřednostnit dřívější právní úpravu před pozdější, je-li to pro obviněného příznivější

– místní působnost

- TrŘ je tzv. lex fori, tj. zákon místa soudu - jeho ustanovení jsou tedy závazná na území České republiky
- je tedy právně bezvýznamné, zda samotný delikt byl spáchán na území České republiky či nikoliv, stejně jako zda je obviněný občanem České republiky či nikoliv
- postupují podle něj i v případě mezinárodní justiční pomoci
- nelze automaticky použít na území sídel zastupitelských úřadů cizího státu - jejich souhlas, pak lex fori

– osobní působnost

- zahrnuje osoby, které spadají pod právní režim obsažený v TrŘ, tj. jde o všechny osoby nacházející se v době probíhajícího řízení na území České republiky nebo i mimo její teritorium, jde-li zároveň o řízení proti uprchlému, který se mu vyhýbá pobytem v cizině

Exempce

- poslanci, senátoři
- hmotněprávní - beztrestnost (indemita) - čl. 27/1,2 Ústavy – poslance ani senátora nelze postihnout pro hlasování (úplná) a projevy učiněné v PS či Senátu nebo v jiných orgánech (částečná, lze disciplinárně postihnout)
- procesněprávní - nestíhatelnost - lze je stíhat jen se souhlasem Komory; soudce Ústavního soudu nelze trestně stíhat bez souhlasu Senátu (z. č. 98/2013 Sb.)
 - odepře-li Komora souhlas, je trestní stíhání po dobu trvání mandátu vyloučeno
 - odepřel-li Senát souhlas, je trestní stíhání po dobu trvání mandátu vyloučeno

- prezident České republiky
- hmotněprávní - nestíhatelnost – čl. 65 Ústavy - prezidenta republiky nelze zadržet, trestně stíhat ani stíhat pro přešupek nebo jiný správní delikt
 - prezident republiky může být stíhán pro velezradu nebo hrubé porušení Ústavy nebo jiné součásti ústavního pořádku, a to před Ústavním soudem na základě žaloby Senátu; trestem může být ztráta prezidentského úřadu a způsobilosti jej znovu nabýt
 - velezradou se rozumí - jednání prezidenta republiky směřující proti svrchovanosti a celistvosti republiky, jakož i proti jejímu demokratickému řádu
 - prezident republiky není z výkonu své funkce odpovědný
 - Václav Klaus 2013 (nepodepsal doplněk lisabonské smlouvy o novém záchranném fondu eurozóny, otálel s podpisem dodatku k Evropské sociální chartě, téměř rok nejmenoval žádného ústavního soudce, pět let navzdory soudnímu verdiktu nerozhodl o jmenování Petra Langera soudcem)
 - Miloš Zeman ? (zaúkolování BIS hledáním důkazů, že se v ČR vyráběl novičok, vyžádání informací o činnosti ruských agentů v ČR od BIS)
- procesněprávní - spáchání činu před nástupem do funkce, pod dobu funkce trestní stíhání vyloučeno, po skončení mandátu možné je

- osoby požívající diplomatických výsad a imunit podle mezinárodního práva - hlavy cizích států, předsedové cizích vlád, členové armádních sborů cizích států, pokud jsou na našem území se souhlasem naší vlády, diplomatictí hodnostáři (velvyslanci, vyslanci tajemníci, atašé atd.), soudci mezinárodního soudního dvora, členové některých orgánů Evropské Unie a další
- osoby vydané k trestnímu stíhání jiným státem - pokud je k trestnímu stíhání do České republiky vydána osoba jiným státem, lze tuto osobu stíhat jen pro trestný čin, pro který byla do České republiky vydána (tzv. zásada speciality); v případě rozšíření trestního stíhání obviněného, lze tak podle mezinárodního práva udělat je se souhlasem vydávajícího státu
- soudce obecných soudů lze trestně stíhat nebo vzít do vazby pro činy spáchané při výkonu funkce nebo v souvislosti s výkonem jen se souhlasem prezidenta (§ 76 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích)
- toto omezení se netýká laických přísedících
- veřejný ochránce práv - trestní stíhání jen se souhlasem Poslanecké sněmovny, odepře-li souhlas, je po dobu výkonu funkce vyloučeno (§ 7 zákona č. 349/1999Sb., o veřejném ochránci práv)

Aplikace TrŘ

- přímá
- přímé použití ustanovení TrŘ, ZSM, ZTOPO v konkrétním řízení, která tomuto typu řízení odpovídají; např. vyšetřování konkrétního TČ ...
- nepřímá
 - nepřímé – analogické – použití TrŘ na konkrétní případ je zpravidla přípustné
 - pokud jde proti limitům ochrany základních práv a svobod, je nepřípustné; např. cestou analogie nelze rozšiřovat důvody a podmínky vzetí do vazby (vzdor podobnému postavení obviněného a podezřelého nelze podezřelého vzít do vazby, tj. analogicky jako obviněného)

Výklad TrŘ

- zjiřování obsahu právních norem obsažených v TrŘ, ZSM, ZTOPO
 - znát zákony neznamená znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení - „scire leges non hoc est verba eorum tenere, sed vim ac potestatem“
- výklad podle subjektu, který jej podává - např.
 - autentický – podává orgán, který normu vydal – jde o tzv. legální definice pojmů (např. OČTŘ, znalec)
 - Ústavního soudu – závazný v konkrétní věci, ale ovlivňuje rozhodovací praxi
 - vyšších obecných soudů (Nejvyšší soud) - závazný v konkrétní věci, ale ovlivňuje rozhodovací praxi
 - orgánů aplikujících právo – závazný v konkrétní věci, ale ovlivňuje rozhodovací praxi
 - interní – je závazný pro podřízené orgány – např. výkladová stanoviska NSZ
 - vědecký (doktrinální) - obsažen v učebnicích, komentářích, monografiích a časopisech; není závazný, má však značný vliv na praxi pro svoji přesvědčivost

- ESLP – není pro členské státy závazný, ale tyto jej zpravidla akceptují, je materiálním pramenem jejich ústav
- Soudního dvora EU – v řízení o předběžné otázce je předběžně závazný

- výklad podle metody výkladu - např.
 - historický – výklad podle společenské situace, za které byl zákon přijat
 - jazykový (gramatický) - zjišťuje smysl ustanovení na podkladě významu použitých slov a podle zásad gramatiky a pravopisu

 - systematický - zjišťuje smysl zákonného ustanovení v souvislosti s širším celkem, s celým zákonem nebo celým právním řádem
 - komparatistický - vykládá právní normu porovnáním s právní úpravou obdobné normy v jiném právním předpisu (OSŘ v. TrŘ)

 - teleologický - výklad normy podle jejího účelu, k čemu má sloužit
 - logický - odkrývá smysl zákona prostřednictvím zásad logiky

- výklad podle vztahu k normě

- doslovný (adekvátní) - přesný obsah zákonným znakům, pojmům
- zužující (restriktivní) - zužuje obsah pojmu
- rozšiřující (extenzivní) – rozšiřuje obsah pojmu

- výklad eurokonformní

- předpis evropského práva použijeme jako vodítko výkladu vnitrostátního předpisu, soud v trestním řízení aplikuje vnitrostátní normu ve světle práva EU (týká se typicky směrnic)
- od výkladu je třeba odlišovat analogii (legis, iuris) - na rozdíl od hmoty je v procesu analogie přípustná i v neprospěch obviněného – vyloučena ta, kde dochází k zásahům do základních lidských práv a svobod

Základní zásady trestního řízení

- pravidla (principy), která jsou výslovně či mlčky zpravidla vyjádřena v TrŘ
- představují východiska pro tvorbu (zákonodárce), interpretaci a aplikaci (orgány činné v trestním řízení) systému trestněprávně procesních norem
- jedná se o určité právní principy, vůdčí právní ideje jimiž je ovládáno trestní řízení a které musí být vykládány a aplikovány v souladu s Ústavou, LZPS, popř. v jejich duchu
- jsou typické pro trestní řízení jako celek nebo jen např. pro některé jeho stadia (zásady typické pro dokazování, hlavní líčení atd.).

Funkce základních zásad

- interpretační
 - prostřednictvím základních zásad trestního řízení provádí OČTŘ interpretaci příslušného ustanovení TrŘ a tím je zajištěn předpoklad pro jednotnou interpretaci
- aplikační
 - funguje obdobně jako interpretační, přičemž se projevuje v rozhodovacím procesu orgánů činných v trestním řízení
- zákonodárná
 - zákonodárce při tvorbě práva musí důsledně vycházet ze základních zásad, na nichž je příslušná norma vybudována
- poznávací
 - z charakteru základních zásad a jejich uplatnění v trestním procesu lze usuzovat na charakter trestního procesu (inkviziční, adversární, smíšený)
- kontrolní
 - zaměřena na dodržování zákonnosti

Základní zásady TPP

- rozhodování o vině a trestu nezávislým soudem (čl. 81, 90 věta druhá, 92 Ústavy, čl. 38 odst. 1, 40 odst. 1 LZPS)
- vázanost soudů jen zákonem (čl. 95 odst. 1 Ústavy)
- právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 LZPS)
- právo na soudní ochranu (čl. 36 LZPS)
- zásady vyplývající z mezinárodních smluv (čl. 10 Ústavy)

Zásada zákonnosti

- čl. 8 LZPS, § 2/1 TrŘ „nikdo nesmí být stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon.“
- procesním vyjádřením této zásady je presumpce neviny (čl. 39 LZPS a § 2/2 TrŘ – „dokud pravomocným odsuzujícím rozsudkem soudu není vina vyslovena, nelze na jednotlivce hledět jako by byl vinen
- jejím účelem je jednak to, aby obviněná osoba nesnášela stejné následky jako odsouzená osoba a jednak, aby průběh vykonaného dokazování umožnil soudu rozhodovat nestranně; má stránku
 - hmotněprávní - zákaz vyjadřovat se o obviněném jako o vinném před pravomocným vyjádřením soudu o jeho vině
 - procesněprávní - pravidla soudního dokazování mají být takové, aby soud určil vinu nestranně a na základě zákona

Zásada legality

- státní zástupce je povinen stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, pokud zákon, přímo použitelný předpis Evropské unie nebo vyhlášená mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána, nestanoví jinak
- nařízení rady (EU) 2017/1939 ze dne 12. října 2017, kterým se provádí posílená spolupráce za účelem zřízení Úřadu evropského veřejného žalobce - ochrana finančních zájmů evropských společenství (zločinné spolčení)
- 551/1992 Sb., Evropská úmluva o předávání trestního řízení
- oportunita je výjimkou ze zásady legality – státní zástupce nemá povinnost stíhat všechny trestné činy o kterých se dozví
- prvky oportunitity - § 159a/3 TrŘ fakultativní odložení věci, § 172/2 TrŘ - fakultativní zastavení trestního stíhání; neúčelnost)
- oportunita není zásadou českého trestního řízení

- souhlas poškozeného - § 163, § 163a TrŘ
 - u taxativně vyjmenovaných trestných činů v případě, že pachatel je ve vztahu k poškozenému manželem, partnerem nebo druhem
 - souhlasu není třeba v případě smrti, poškozený je mladší 15 let, poškozený není schopen dát souhlas, souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísni
- nepřípustnost trestního stíhání - § 11 TrŘ - milost, amnestie, věk, přičetnost, promlčení, smrt
- exempce – viz výše

– odklony

– § 307 TrŘ - podmíněné zastavení trestního stíhání - jen přečin

– § 309 TrŘ - narovnání - jen přečin

- obviněný se doznal/ prohlásil, že spáchal skutek
- uhrazení škody poškozenému nebo uzavření dohody, učinění potřebných kroků
- vydání bezdůvodného obohacení
- složení peněžní částky na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti (§ 309 TrŘ)
- zkušební doba 2-5let dle povahy a závažnosti přečinu (§ 307 TrŘ)

– § 175a TrŘ - dohoda o vině a trestu – od 1. 10. 2020 nově i u zvláště závažného zločinu, nelze u trestního stíhání uprchlého

- výsledky vyšetřování dostatečně nasvědčují tomu, že skutek se stal, je trestným činem a spáchal jej obviněný
- obviněný prohlásil, že spáchal skutek a nejsou pochybnosti o pravdivosti jeho prohlášení

Zásada zjišťování skutkového stavu bez důvodných pochybností – spravedlnost procesu

- § 2/5 TrŘ - OČTŘ nezjišťují objektivní pravdu, ale skutkový stav bez důvodných pochybností
- rovnost zbraní - procesní rovnost obžaloby a obhajoby
- doznání obviněného nezbavuje OČTŘ povinnosti zjišťovat skutkový stav
 - čl. 40/4 LZPS - obviněný má právo odepřít výpověď
 - § 33/1 TrŘ - právo obviněného mlčet, právo hájit se jakkoliv, tj. i lží

- skutkový stav, respektive rozsah pochybností v rámci trestního řízení, je závislý od jednotlivých jeho stadií
 - § 158/3 TrŘ - prověření skutečností důvodně nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin
 - § 160/1 TrŘ - nasvědčují-li odůvodněné a zjištěné skutečnosti tomu, že byl spáchán trestný čin a je-li dostatečně odůvodněn závěr, že jej spáchala konkrétní osoba
 - § 172/1 TrŘ - je-li nepochybné, skutek není, není prokázáno, je nepřípustné
 - § 176 TrŘ - jestliže výsledky vyšetřování dostatečně odůvodňují postavení obviněného před soud
 - rozhodování soudu - in dubio pro reo

Zásada oficiality

- povinnost orgánů vystupovat z úřední povinnosti (ex officio), pokud zákon nestanoví něco jiného
- výjimky ze zásady oficiality
 - souhlas poškozeného - § 163, § 163a TrŘ
 - opravné řízení se zahajuje podáním opravného prostředku
 - o nároku na náhradu škody se rozhodne, pokud se poškozený připojí s tímto návrhem
 - o svědečném, znalečném, tlumočném, odměně obhájce se rozhoduje jen na návrh

Zásada vyhledávací

- povinnost OČTŘ z vlastní iniciativy vyhledávat a provádět důkazy (i bez návrhu stran)
 - projev zásady legality a oficiality
- objektivita dokazování – vyhledávají se důkazy svědčící ve prospěch i neprospěch
- doznání obviněného nezbavuje OČTŘ této povinnosti
- neplatí princip „qui tacet (ubi loqui potuit et debuit) consentire videtur“ [„kdo mlčí (když mluvit mohl a měl), zřejmě souhlasí.“] - papež Bonifác VIII. (1235-1303) - mlčení obviněného nelze připočítat k jeho tíži

- § 89/2 TrŘ - každá ze stran může důkaz vyhledat, skutečnost, že důkaz nevyhledal OČTŘ není důvodem k odmítnutí
- § 177d TrŘ - státní zástupce v obžalobě musí uvést důkazy, o které se jeho tvrzení opírá a které navrhuje provést v hlavním líčení
- § 180/2 TrŘ - v řízení před soudem státní zástupce z vlastní iniciativy opatřuje důkazy pro objasnění skutečností z hlediska podané obžaloby
- § 218 TrŘ - vzhledem k závěrečným řečem rozhodne soud o doplnění dokazování
- § 221 TrŘ - o objasnění věci je třeba dalšího šetření, proto soud vrátí věc státnímu zástupci k došetření

Zásada volného hodnocení důkazů

- OČTŘ hodnotí důkazy podle svého vnitřního přesvědčení po pečlivém zvážení všech okolností a to nejprve jednotlivě a potom v celkovém souhrnu
 - je třeba posoudit jejich věrohodnost a pravdivost
- § 125 TrŘ - soud v odůvodnění rozsudku uvede, které skutečnosti vzal za prokázané o která skutková zjištění opřel své úvahy

Veřejnost procesu

- čl. 38 LZPS - každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně; veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem
- § 2/10 TrŘ - trestní věci se projednávají veřejně
- platí pouze pro hlavní líčení
 - přípravné řízení je neveřejné
- § 199 a násl. TrŘ - veřejnost hlavního líčení
 - vyloučení veřejnosti/ jednotlivce
- § 54/1 ZSM - zásada neveřejnosti
 - na návrh mladistvého může být hlavní líčení veřejné

- zásada veřejnosti hlavního líčení není právem obviněného, se kterým by mohl volně disponovat, např. se ho vzdát, tj. obviněný nemá právo na neveřejné hlavní líčení, pokud tomu brání veřejný zájem
 - obviněný se také nemůže vzdát práva na veřejné vyhlášení rozsudku
- důvody pro vyloučení veřejnosti
 - mravnost
 - veřejný pořádek a národní bezpečnosti(utajované informace)
 - soukromý život účastníků řízení
- důvody pro vyloučení jednotlivce
 - mladistvý
 - rušení důstojného průběhu
 - opatření proti přeplňování jednací síně

- obrazové záznamy a obrazové nebo zvukové přenosy jen se souhlasem předsedy senátu/samosoudce
- zvukové záznam s vědomím předsedy senátu/samosoudce, pokud to nebude na úkor klidného nebo důstojného průběhu
- „veřejnost“ přípravného řízení - § 8a - § 8c TrŘ - poskytování informací o trestním řízení ze strany orgánů činných v trestním řízení veřejnosti prostřednictvím sdělovacích prostředků a osobám na něm zúčastněným
 - neohrožit objasnění skutečností důležitých pro trestní řízení
 - nezveřejňovat o osobách údaje, které se přímo nedotýkají trestné činnosti
 - dbát presumpci nevin

Zásada bezprostřednosti

- soud smí přihlížet jen k těm důkazům, které byly přímo před ním provedeny (quod non est in actis non est in mundo)
 - bezprostřednost souvisí s posouzením věrohodnosti důkazu
 - právo na neměnitelnost složení senátu
 - § 202/1 TrŘ - hl. I. se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu
 - § 234/1 TrŘ - veřejné zasedání se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu
 - § 242 TrŘ – neveřejné zasedání se koná za stálé přítomnosti všech členů senátu
 - § 197 TrŘ náhradní soudce - účastní se hlavního líčení kromě členů senátu
 - § 219/3 TrŘ - při odročení sdělí předseda senátu podstatný obsah předchozího líčení
- výjimkou ze zásady bezprostřednosti je trestní příkaz (§ 314e TrŘ) a řízení o schválení dohody o vině a trestu (§ 314o TrŘ)

Zásada ústnosti

- § 2/11 TrŘ - jednání před soudy je ústní, osoby se vyslýchají
- soud rozhoduje na základě ústně provedených důkazů a ústních přednesů stran
- pravidlo právního slyšení – tj. právo osoby, proti které se vede trestní řízení, být slyšen a vyjádřit se ke všem skutečnostem/důkazům
- „quod non est in actis non est in mundo“ - při rozhodnutí o vině a trestu soud nepřihlíží k tomu, co je ve spisech, ale co zazní před ním
- úzká souvislost se zásadou bezprostřednosti

- přečtení protokolů o dřívější výpovědi obžalovaného - § 207/2 TrŘ
 - jedná se v jeho nepřítomnosti
 - odepře vypovídat
 - podstatné rozpory

- přečtení protokolů o předchozím výslechu svědka - § 211 TrŘ
 - osobní výslech osoby není nutný
 - osoba zemřela, stala se nezvěstnou, pro dlouhodobý pobyt v cizině nedosažitelnou
 - svědek odmítl vypovídat
 - svědek se v podstatných bodech odchyluje od své předchozí výpovědi
 - místo výslechu znalce se čte jeho posudek
 - přehrání zvukového a obrazového záznamu provedeného prostřednictvím videokonferenčního zařízení (§ 111a TrŘ)

- § 232/2 TrŘ – důkazy ve veřejném zasedání se provádějí stejně jako v hl. líčení
- § 243 TrŘ - důkazy v neveřejném zasedání se provádějí přečtením protokolu a jiných písemností
- se souhlasem státního zástupce a obžalovaného lze číst v hl. l. úřední záznamy o podání vysvětlení a o provedení dalších úkonů v přípravném řízení
- § 314c TrŘ - samosoudce může rozhodnout bez projednávání („slyšení“) věci – trestní příkaz

Děkuji za pozornost

Otázky...???

prof. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Veveří 70, 611 80 Brno

Tel. + 420 549 493 870, Fax. + 420 541 213 162

E-mail: Marek.Frystak@law.muni.cz